

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ИССН: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/Номер:
24, Eylül/September/Сентябрь2020,
s./pp. 372-388

Geliş/Submitted/Отправлено: 17.07.2020

Kabul/Accepted/Принимать: 03.09.2020

Yayın/Published/ Опубликованный: 20.09.2020

10.29228/kesit.45374

Araştırma Makalesi
Research Article
НаучнаяСтатья

Gülay LAÇİN

Millî Eğitim Bakanlığı, Türkiye

gulay-batur@hotmail.com

 ORCID 0000-0002-0515-0257

DIYARBAKIR MUSİKİ FOLKLORÜNDE VELME GECELERİ (VELİME GECELERİ)*

VELME NIGHTS IN DIYARBAKIR MUSIC FOLKLORE (VELİME NIGHTS)

Öz

Diyarbakır; edebiyatta, sanatta, ilimde olduğu gibi muskide de önemli bir yere sahiptir. Geniş bir musiki geleneğini bünyesinde taşıyan ilimizde, yöresel müziği icra eden birçok mahalli sanatçı da yetişmiştir. Araştırmada literatür taraması yapılarak, *Velime Geceleri* ile ilgili kayıtlı ses ve video kayıtları incelenmiş dönemde ilk kaynaklardan bilgiler toplanmıştır. Daha sonra *Velime Gecelerinde* görev alan musiki icracılarla görüşmeler yapılarak velime geceleri hakkında görüşleri alınmıştır. Bu araştırmanın amacı; Diyarbakır'a ait, unutulmaya yüz tutmuş önemli musiki geleneği olan "*Velime geceleri*" hakkında detaylı inceleme yapmak ve bu gecede görev alan icracılarla görüşmeler sonucunda edinilen bilgilerin gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarımını sağlamaktır. *Velime Gecelerinde* görev alan musiki icracılarıyla görüşmeler yapılarak velime geceleri hakkında bilgiler alınmıştır. Yapılan görüşmelerde *Velime Gecelerinin* yapıma amacı, gecede icra edilen türküler, kulla-

*Cite as/Atıf: Laçin, G. (2020). Diyarbakır Musiki Folkloründe Velime Geceleri (Velime Geceleri), *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (24): 372-388. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.45374>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

nılan makamlar, gecenin yapıldığı mekânlar ve gecenin günümüzde de yapılması için gerekenler tespit edilmeye çalışılmıştır. *Velime Gecelerinin* Diyarbakır musikisi içerisinde önemli bir eğlence, paylaşım, sosyal yardımlaşma amacıyla yapıldığı ve bu önemli geleneğin devam edilmesine yönelik neler yapılması hakkında görüşler sunulmuştur. Yapılan çalışma yörenin önemli kültür öğesinin kaybolmasını engellemek, bu kültürün nesilden nesile aktarılarak yaşatılmaya çalışılması açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır Musiki Folkloru, İcracılar, Velime Gecesi.

Abstract

Diyarbakır has an important place in literature, art and science as well as in music. Many local artists who perform local music have also been brought up in our city, which has a wide musical tradition. The aim of this research is to conduct a detailed examination of the "Velime nights", an important musical tradition of Diyarbakır, which is about to be forgotten, and to ensure that the information acquired through interviews with the performers on these nights is transmitted to future generations in a correct way. In the research, by searching the literature, recorded audio and video recordings about Velime Nights were examined, and information was collected from the first sources about the period. Later, music performers who took part in Velime Nights were interviewed and their opinions were taken about Velime Nights. The purpose of this research; to make a detailed examination on VelimeNights, which is an important musical tradition of Diyarbakır that has sunk into oblivion, and to ensure that the information obtained as a result of interviews with the performers who took part in this night is transferred to the next generations. In the interviews, it was tried to determine the purpose of the night of the Velime, the folk performed in the night, the authorities used, the places of the night and the things to be done today. Opinions were presented that Velime Nights were held for the purpose of entertainment, sharing, and social assistance within Diyarbakır music and that this important tradition should continue. The work is important in order to prevent the loss of the important cultural element of the region and to try to keep this culture alive by passing it on from generation to generation.

Key Words: Diyarbakır Music Folklore, Performers, Velime Night

GİRİŞ

Yeniçağa ayak uydurma konusunda insanların birbirleriyle yarıştığı, yaşama dair her şeyin çabuk tüketildiği, yaşamın hızlı geçtiği bir dönemde maalesef yitirilen birçok değer gibi gelenek ve göreneklerimiz de anlamını yitirmekte, unutulmaktadır. Hancıoğlu (2016); geleneği geçmişin izlerini günümüze taşıyan kültürel unsurlar olarak değerlendirerek, geleneğin çok yönlü olduğunu ve kullanıldığı alanlara göre farklı anlamlar taşıdığını belirtmektedir. Yapılan başka tanımda ise gelenek; "bir toplumda çok eskilerden kalmış olmaları dolayısıyla saygın

tutulup kuşaktan kuşağa aktarılan, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar olarak tanımlanırken" görenek kavramı ise, "insanların birbirlerine bakarak yaptıkları şey, adet, usul, alışılmış tarz, hareket" olarak ifade edilmektedir. URL-1

Birbiriyle bütün olarak kullanılan gelenek ve görenek kavramları, bir toplumun sahip olduğu kültürel unsurları bir arada ifade eder. Doğum, sünnet, söz, nişan, kına gecesi, düğün, yemek, ölüm gibi hayata, insana dair olaylar gelenek ve görenekler başlığı altında toparlansalar da her yörede bu gelenek ve görenekler icra biçimi yönünden farklılıklar gösterebilmektedir.

"Türkiye'nin çeşitli yörelerinde; Sıra Gecesi, Sıra Gezmesi, Sıra Odası, Harfane Gecesi, Gezek Sohbetleri, Oturak Âlemleri, Yaren Sohbetleri, Gaziantep Barak bölgesinde Barak Odası Sohbetleri, adı ile bilinen toplantı ve eğlenceler insanlar arasında ortak duygu, düşünce ve ruh birliğinin sağlanması açısından önemli olmakla birlikte; aynı zamanda yeni yetişen nesile; gelenek, görenek, adap ve erkân gibi kültürel unsurların aktarıldığı önemli icra ortamlarıdır. Müzik penceresinden bakıldığında ise, bu ortamlar adeta bir konservatuar işlevi görmüşlerdir. Usta- çırak usulü ile müziğe ilgisi ve yeteneği olan insanlar her yörede değişik adlarla bilinen geleneksel müzik icra ortamlarında izleyerek, görerek ve dinleyerek yetişmiş, yetiştirilmiş; eserler ve hikâyeleri ağızdan ağza, kulaktan kulağa özellikle bu ortamlarda aktararak günümüze kadar gelmiştir" (Ekici, 2013: 119).

Coğrafi yapısından dolayı geçiş bölgesi olan ve bu yüzden farklı kültürleri bünyesinde toplayarak zengin bir kültüre sahip olan Diyarbakır'da da, gelenekler ve görenekler diğer illere göre farklılıklar göstermektedir. Çalışmada; birçok gelenek ve göreneğe sahip Diyarbakır'da sosyal yardımlaşmanın daha ön planda tutulduğu Velime Geceleri geleneği ele alınmakta ve gecede yapılan musiki incelenmeye çalışılmaktadır. Diyarbakır musiki folklorunda önemli bir yere sahip olan Velime Geceleri hakkında bilgi toplamak ve bu kültürel etkinliği devam ettirmek için gecede görev alan kaynak kişilerle görüşmeler yapılmış ve bu kültürel faaliyet hakkında bilgiler alınmıştır.

1. DİYARBAKIR MUSİKİ GELENEĞİ

Giray (2010: 11); Anadolu'nun en eski şehirleri arasında yer alan Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde bulunan ve ilk yerleşim yeri olarak kabul edilen Çayönü Höyüğü'nde elde edilen buluntularla, Diyarbakır tarihinin M.Ö 5000 yıllarına kadar uzandığını belirtmektedir. Aynı zamanda Dicle kıyısında bulunması dolayısıyla da önemli bir kültür ve ticaret merkezi olarak görülen Diyarbakır kültürel, dini ve sosyal anlamda birçok gruba ev sahipliği yaparak şu an sahip olduğu kültürel zenginliği elde etmiştir.

"Diyarbakır, tarihi dönemler içerisinde idarî, kültür ve sanat yönünden olduğu kadar, ekonomik yönden de oldukça önemli bir merkez olmuştur. Anadolu da doğu-batı, kuzey-güney kervan yollarının kesiştiği bir noktada olan Diyarbakır, kervan yollarıyla temin edilen ticaret hayatında çok önemli bir yere sahipti. Öte yandan Hint ve İran mallarını doğudan getiren kervanlar da Diyarbakır'dan geçmekteydi. Bunlardan Diyarbakır-Urfa-Halep-Musul ve Bağdat yolları Orta Çağ boyunca önemini koruyan kervan yolları olmuştur" (Değertekin, 2001: Aktaran Giray, 2010: 16).

Diyarbakır şehri şu an kullanılan ismine ulaşınca kadar birçok isimle anılmıştır. Bu

süreçte Amid, Amidi, Amad, Amida, Kara Amid, Diyar-ı Bekir isimleri kullanılmıştır. Amid ismi günümüzde de kullanılmaktadır. Diyarbakır, konumundan dolayı birçok kültüre ev sahipliği yapmış ve birçok sanat dalında kendinden söz ettirmiştir. Musiki alanında da şehrin geleceğini en iyi şekilde icra eden sanatçılar yetiştirmiş, kültürüne sahip çıkmıştır.

“Diyarbakır musikisinin temeli, saray musikisidir ve icralar klasik sazlar eşliğinde gerçekleşmiştir. Diyarbakır musikisinin özünü; şarkı, türkü, uzun hava, gazel, hoyrat ve oyun havaları oluşturmakta ise de Türk musikisinin bütün özelliklerini bünyesinde toplamıştır” (Güldoğan, 2011: 14).

Diyarbakır musikisinin temeli olan Türk musiki de kendi içinde sanat musiki ve halk musiki olarak ayrılmakta, her iki türden de eserler icra edilmektedir. Bunların yanı sıra Diyarbakır musikisinde Tasavvuf musiki (tekke) de önemli bir yere sahiptir. Üç tür müziği tek çatı altında toplayarak icra edilmesi yönünden Elazığ- Harput müziğiyle benzerlik göstermekte ve zengin bir müzik kültürünü bünyesinde taşımaktadır.

Güldoğan (2011: 14) Diyarbakır musiki faaliyetlerini;

- Saz şairliği ve âşık geleneği
- Tekke musiki
- Klasik Türk Musiki
- Halk Musiki
- Dengbej Geleneği olarak beş ana başlık altında toplayarak Diyarbakır musikisinin ne kadar zengin bir çeşitliliğe sahip olduğunu göstermektedir.

“Diyarbakır musiki; kendine özgü çalgıları, makamları, icra sırasındaki kuralları ve gelenekleri ile kendine özgü özel bir bölge olmuştur. Her makama ait muhakkak bir uzun hava, kırık hava, gazel, hoyrat vs. bulmak mümkündür. Makamların pek çoğunun diğer bölgelerde bilinmesine rağmen kendine özgü makamları da mevcuttur. Diyarbakır musikisinde kullanılan makamlar şunlardır: Arazbar Makamı, İbrahimi Makamı, Aşiran Makamı, Kürdi Makamı, Beşiri Makamı, Mahur Makamı, Divan Makamı, Eviç Makamı, Hicaz (Garip) Makamı, Hüseyini Makamı, Hüzzam Makamı (Muhelif), Hicazkâr Makamı, Irak Makamı, Muhayyer Makamı, Nevruz Makamı, Nihavent Makamı, Saba Makamı, Segâh Makamı, Uşşak Makamı, Tahir Makamı, Isfahan Makamı” (Giray, 2010: 34).

Diyarbakır Musikisinde makam icra sırasını Beysanoğlu: “1900’lü yıllardan 1970’li yıllara kadar dönemin musiki ekipleri aşağıdaki makam sırasına göre eser icra ederlerdi. Diyarbakır Divan peşrevi, Divan, Muhelif, Kürdi, Maya, Hoyrat, Beşiri, Şirvani ve Kesik. Özellikle Kürdi makamında sanat musiki eserleri icra ettikten sonra diğer makamlar ile mahalli türkü, divan ve uzun havaları icra ederlerdi” (Beysanoğlu, 1992: 92) şeklinde ifade etmektedir.

Diyarbakır musiki icrasında kullanılan enstrümanların başında zilli tef geldiğini ifade eden Martağan (1991); zilli tefin, fasılların ana çalgısı olduğunu da belirtmektedir. Zilli tef başta olmak kaydıyla zilli maşa ve darbuka, son zamanlarda ise ud, keman, kanun gibi musiki aletlerine yer verildiğini belirtmektedir. Çoğu zaman Diyarbakır musiki icrasında sazlar olmadan da sadece zilli def ve zilli maşa eşliğinde türküler söylenmiştir. Zilli defe vurulan her vuruş, zilli defin sallanışı söylenen türkünün karakterini ortaya koymaktadır. İlk başlarda kullanılan bu

çalgıların yanında artık günümüz icrasında cümbüş, çığırtma, davul, dümbelek, kanun, kaval, keman, kudüm, nakkare, ney, santur, tambur, ud, zurna da kullanılmaktadır.

Diyarbakır musikisi genellikle meclis ortamlarında icra edilmektedir. Bu konu hakkında Martağan (1991); “bu meclislerde söylenen şarkılar türküler bir nizama tabidir. Tam anlamıyla bir ahenk içinde, bir sıra dâhilinde devam eden musiki, fasıllar, bir divan musikisi vasfını verir. İcraya başlayanlar önce peşrev, sonra beste-semâi ağır şarkılar, şarkılar-curcunalar, semâi ve saz semâileri ile fasıllara son verilir” (Martağan, 1991: 298).

“Diyarbakır musikisi geçmişten bugüne çok çeşitli ortamlarda ve mekânlarda icra edilmiştir. Yaz aylarında günübürlük veya yatılı gidilen mesire (gezinti yer) yerleri, kış gecelerinde düzenlenen “Velme” (veya Velime) geceleri, bağ evleri, ipekçilik tezgâhları, faytonlar, spor kulüpleri, Dicle Nehri kenarında kurulan bostan ve hülle eğlenceleri, kınalar, sünnetler, düğünler Diyarbakır musikisinin icra ortamlarıdır” (Küçükuncular, 2019: 24).

Bu ortamlar sayesinde kültürün önemli ögesi olan musiki yaygınlaşmış, nesilden nesile aktarılması için bir köprü görevi üstlenmiştir.

2. VELME GECELERİ (VELİME GECELERİ)

Atlı (2018) Türkiye’deki geleneksel sohbetler üzerine yaptığı çalışmada, sohbet geleneğinin özellikle uzun kış aylarında yapıldığını, bu gelenekler aracılığıyla insanların bir araya gelerek güzel zaman geçirdiklerini, bu gecelerde özellikle sosyal dayanışmanın ön planda tutulduğunu ve gecede yapılan icraların belli kurallar çerçevesinde yapıldığını, bölgelerarasında sohbet toplantılarının farklı isimlerle icra edildiğini ifade etmektedir. “Sohbet toplantıları Türkiye’nin farklı bölgelerinde “Yârân/Yâren, Ateş Gezmesi, Kürsübaşı, Barana, Cümbüş Âlemleri, Fefene/Herfene/ Harfene/Erfane, Gezek, Helebiş, Helva Sohbetleri, Muhabbet Gecesi, Oturak Âlemleri, Sıra Âlemleri, Sıra Eğlencesi, Sıra Gecesi ve Velime (Eyvan) Gecesi” gibi değişik isimlerle, Türkiye dışında ise “CoroBozo, Konuşma, Geşdek, Meşrep ve Muhabbet” gibi benzeri adlarla bilinmektedir (Atlı, 2018: 88).

Diyarbakır yöresine ait sohbet toplantıları Velime (Velm) geceleri, günümüzde ise Eyvan geceleri olarak adlandırılmaktadır.

“Velime, Arapçada ‘Velm’ kökünden gelmektedir. Düğün yemeği veya davet için yapılmış yemek anlamına gelmektedir. Sevinç ve saadet ifade eden her türlü merasim sebebiyle verilen ziyafetlere de velime dendiği söylenmektedir. Geçmişin Cahiliye Dönemine kadar uzanmakta olduğu ve Hz. Peygamberimizin (s.a.s), Hatice validemizle evlenirken velime cemiyeti tertip ettiği rivayet edilmektedir” (Sınır 2009; akt. Giray; 2009: 33).

Kelime anlamı olarak yetişmek, toplanmak anlamına gelen Velime, tanımına uygun olarak insanların bir araya geldiği, birbirlerine yetişerek yardımlaştığı, dertlerine derman aradığı aynı zamanda yöresel müziklerin de icra edildiği toplantılara denilmektedir.

“Velime geceleri” gelenek ve göreneklerin kuşaktan kuşağa aktarıldığı, törelerin, yaşama dair her konunun ilmek ilmek işlendiği meclislerdir. Bu gecede bir araya gelen halk arasında küslüğün olmamasına dikkat edilmektedir. Küs olanlar ise bu gecede barıştırılmakta ve ardından musiki icrası başlamaktadır.

Giray (2010: 33); 2008 yılında Ocak ile yaptığı söyleşide velime geceleri hakkında şu bilgileri kaydetmiştir. “Şehrin ileri gelenlerinin, işadamlarının, alim, şair, düşünür ve müzisyenlerinin katıldığı, ekseriyetle 15-20 günde bir yapılan toplantılardır. Bu toplantılarda Diyarbakır’ın kültürel ve tarihi konularından bahsedilir, şehrin güncel sorunları tartışılır, ilmi ve edebi tartışmalar yapılır, şiirler ve gazeller okunur, klasik fasılla başlayıp Diyarbakır musikisi ile devam edip son bulan musiki eğlenceleri yapılırdı. Bu gecelerin ev sahipliğini dönüşümlü olarak imkânı ve maddi durumu iyi olan kişiler yapardı. Her gelen bir Diyarbakır yemeği, tatlısı vs. getirir ve gecenin belirli saatlerinde bunlar ikram edilirdi” (Giray, 2010: 33).

Güldoğan (2011: 98); Velime gecelerinin erkekler tarafından haftada bir yapıldığını, bu geceye şehrin ileri gelenleriyle birlikte, şairlerin, edebiyatçıların, tarihçilerin ve müzisyenlerin de davet edildiğini belirtmektedir.

Fotoğraf 1: Velime Gecesi

Bu çalışmanın amacı; Diyarbakır musiki geleneğinin önemli bir icra ortamı olan Velime Gecelerinin, o geceye katılan icracılar tarafından nasıl yapıldığını, bu gecede icra edilen türkülerin neler olduğunu ve hangi makamda olduklarını öğrenmek, bu geleneğin günümüzde de devamının sağlanması için icracıların sunduğu önerileri belirlemektir. Bu süreçte:

1. Velime gecelerinin yapılma amacı nedir?
2. Velime gecelerinde seslendirilen türküler nelerdir ve hangi makamda icra edilirler?
3. Velime gecelerini hangi mekânlarda yapılırdı?
4. Günümüzde Velime Gecelerinin yapılmama nedenleri nelerdir?
5. Velime gecelerini günümüzde tekrar hayata geçirmek için neler yapılmalıdır? Alt problemlerine yanıt aranmaya çalışılmıştır.

İlgili Yayın ve Araştırmalar

Giray (2010), “Diyarbakır Musiki Folkloru” başlıklı yüksek lisans tezinde, Diyarbakır kültürünün önemli müzik unsurları çalışmada incelenmiş, musikin kökeni, yapısı ve icra konularına açıklık getirilmiştir. Çalışmada Diyarbakır musiki çatısı altında musiki geleneklerinden bahsedilmiş ve *Velime Geceleri* hakkında bilgi verilmiştir.

Küçükuncular (2019), “Diyarbakır Müzik Kültürü ve Celal Güzelses’in TRT Repertuarındaki Eserlerine Yönelik Tespitler” başlıklı yüksek lisans tezinde, Diyarbakır ilinin kendine has musiki icrasının olduğunu, Türk Halk Müziği repertuarında Diyarbakır türkülerinin ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışmada bölgenin müzik kültüründe önemli rol oynayan

Velime Gecelerine de yer vererek velime gecelerinin önemine açıklık getirilmiştir.

Amaç

Diyarbakır'a ait, unutulmaya yüz tutmuş önemli musiki geleneği olan "*Velime geceleri*" hakkında detaylı inceleme yapmak, bu gecede görev alan icracılarla görüşmeler sonucunda bu gecede yapılan musiki icranın özelliği hakkında bilgi almak, bu geleneği gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarımını sağlamak ve günümüzde bu geleneğin devamlılığını sağlamak adına öneriler sunmak amaçlanmaktadır.

Sınırlılıklar

Daha önce Diyarbakır musikisi konulu tez çalışmaları, makaleler ve Diyarbakır Kültürü yayınları literatür taramasıyla, "*Velime Geceleri'nde*" görev alan müzisyenlerin bu gece hakkındaki görüşleriyle sınırlıdır.

Yöntem

Araştırmada literatür taraması yapılarak, *Velime Geceleri* ile ilgili kayıtlı ses ve video kayıtları incelenmiş dönem hakkında ilk kaynaklardan bilgiler toplanmıştır. Daha sonra *Velime Gecelerinde* görev alan müzisyenlerle görüşmeler yapılarak velime geceleri hakkında görüşleri alınmıştır.

Görüşmede, sorular araştırmacı tarafından önceden hazırlanarak görüşme yapılacak kişiye yöneltilir. Görüşme sürecinde sorularda esneklik sağlanarak sorular değiştirilip düzenlenebilmektedir. Yani bütün kontrol araştırmacıda olmak kaydıyla araştırmanın amacına yönelik sorularda görüşme sırasında değişiklikler yapılabilir. (Ekiz, 2017). Yapılan görüşmeler yüz yüze yapılabildiği gibi, böyle bir imkânın olmaması durumunda telefonla ve diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2006). Diyarbakır musikisinin önemli bir geleneği olan velime gecelerinde görev alan icracılarla görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılacak kişiler önceden tespit edilerek çalışmaya katkı sağlayıp sağlamayacakları konusunda rızaları alınmış olup bu kültürü en iyi şekilde yansıtacak kişilerin seçilmesine özen gösterilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Diyarbakır ili tarihi, bulunduğu coğrafya ve musikisi hakkında ulaşılabilen kaynaklar taranmış, konuyla ilgili bilgiler toplanmıştır. Velime geceleri hakkında bilgi almak amacıyla gecede bulunan müzisyenlerle görüşmeler yapılarak, gecenin icrası ile ilgili sorular yöneltilerek detaylı bilgiler alınmıştır. Görüşmede, katılımcılara Velime Gecelerinin yapılma amacına, gecede seslendirilen türkülerin neler olduğuna ve hangi makamlarda türkülerin icra edildiğine, Velime Gecelerinin hangi mekanlarda yapıldığına, günümüzde Velime Gecelerinin yapılmama nedenlerinin neler olduğuna, bu geleneği günümüzde tekrar hayata geçirmek için neler yapılması gerektiğine dair sorular yöneltilerek yorumlar alınmıştır.

Yapılan görüşmeler pandemi dönemi dolayısıyla yüz yüze yapılması sakıncalı bulunmuş olup telefon aracılığıyla yapılmıştır. Yapılan görüşmeler 20 dakikalık bir zamanı kapsamaktadır. Yapılan görüşmeler katılımcıların da bilgisi dahilinde kaydedilmiş, görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler ilk ağızdan çıktığı gibi yazılıp, çalışmada yer verilmiştir

Bulgular ve Yorumlar

1. Görüşme Yapılan İcracıların Demografik Bilgilerinden Elde Edilen Bulgular

Tablo 1. Görüşmeye Katılan Müzisyenlerin Demografik Bilgilerine Ait Tablo

Adı- Soyadı	Doğum Yeri	Mesleği	Yaş Aralığı
Hayri Yoldaş	Diyarbakır	Türk Halk Müziği Araştırmacısı, Şair, Besteci ve Yazar	55-65
Burhanettin Atalay	Diyarbakır	Öğretmen/ DİKTUM Derneği Üyesi, Halk Müziği İcracısı	55-65
Ali Turğa	Diyarbakır	Bağlama Sanatçısı	55-65

Elde edilen bilgilere göre 3 katılımcının Diyarbakır doğumlu ve aynı zamanda 3 katılımcının 55-65 yaş aralığında oldukları görülmektedir. Katılımcıların meslek durumları incelendiğinde 1 katılımcının Türk Halk Müziği Araştırmacısı, Şair, Besteci ve Yazar, 1 katılımcının Öğretmen/ DİKTUM Derneği Üyesi, Halk Müziği İcracısı ve diğer katılımcının ise Bağlama Sanatçısı, Koro Şefi oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların mesleki olarak birden fazla iş ile ilgilendikleri, halk müziği anlamında bilgi ve birikime sahip oldukları ve halk müziğiyle yakından ilgilendikleri oldukları söylenebilir.

2. “Velime gecelerinin yapılma amacı nedir?” Sorusuna Verilen Cevaplardan Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Yoldaş: “Diyarbakır’ın 639’da fethedilmesinden bu yana musiki devam etmiştir. Gerek tekke musikisi gerek saray bağlantılı sanat musikisi olarak devam etmiştir. Peygamber efendimizin kızı Fatime’ye verdiği bir yemek var. O yemek, günümüze kadar Velime olarak kadar gelmiştir. O yol alırken Sultan IV. Murat Diyarbakır’a gelir. Ve bir gece düzenlenir. O gecede sesinin güzelliğiyle bilinen Hacı Eftal Efendi tarafından yaş destanı ilk kez okunur. İlk Velime gecesinin bu gece olduğu bilinmektedir. Velime geceleri eskiden uygun görülen mekânlarda istisnasız her hafta yapılırdı. Yiyecek ve içecekler imece usulüyle alınır, kimi zaman da ev halkı tarafından ikram edilirdi. Eskiden yapılan bu etkinliğe Velime ve Harefene geceleri denilirdi ama günümüzde artık Eyvan gecesi olarak adlandırılmaktadır. Gecede musiki hakkında konuşmalar, güncel konularda da sohbetler yapılırdı. Aynı zamanda görgü kuralları uygulanır, büyük ve küçükler arasındaki ilişkiden örnekler verilir, saygı ve sevgi ön plana alınır. Velime geceleri eskiden köşklere, bağ evlerinde, avlulu evlerde yapılırdı. Velime geceleri sosyal dayanışma, örf ve adetlerin pekiştirildiği; güncel ve sosyal olayların konuşulduğu; yardımlaşma ve eğlencelerin yapıldığı ama bu eğlencelerin de bir edep içerisinde gerçekleştiği, sadece oyun oynanmadığı gecelerdir.

Atalay: Velime gecelerinin yapılış gerekçesi çoktu. Savaş zamanında bile savaşta neler yapılabileceğini konuşurlardı. Yoksul insanlara maddi yardımın yapıldığı, dertlere çözüm

arandığı bir geceydi. Müzik en son yapıldı. Velime gecelerine aslında “irfan meclisi” deniliyordu. Orda her tür insan bir araya gelir. Herkes kendi kapasitesi, bilgisi ile geceye katkı yapar. Bu özel gece, bilgi paylaşım yeridir.

Turğa: Velime geceleri; Diyarbakır kültürünün en önemli geleneğinden biridir. Bu gecede insanların bir araya gelerek her konuda görüş bildirdikleri, sıkıntısı bulunan kişilere yardım edildiği, sosyal ve yardımlaşmanın ön planda tutulduğu, gecenin sonunda da müziğin icra edildiği bir gecedir.

Elde edilen bilgilere göre “*Velime Geceleri’ nin*”, dini, siyasi, kültürel ve tarihi tartışmaların yapıldığı; geceye katılan kişilerin maddi güçlerine, mevkilerine bakılmadığı; herkesin eşit tutulduğu; ihtiyaç sahibi olan ailelerin tespit edilip yardım edilmesi kararlarının alındığı; sosyal işlevinin yanı sıra yörenin musiki icrasının da gerçekleştiği meclis olduğu söylenebilir.

3. “Velime gecelerinde seslendirilen türküler nelerdir ve hangi makamda icra edilirler?” Sorusuna Verilen Cevaplardan Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Yoldaş: Gecede seslendirilen eserler ağır Türk musikisi eserleridir. Yöresel sazlarla makamlar usullerle yoğrularak divan sözleriyle birleştirilmiştir. En sonda Cumhuriyetle beraber yöresel ezgiler manilerle buluşup türküleşmiştir. Kökeni, sanat musikisidir. İcra edilen türkülerin çoğunun ara saz ile söz bölümü ayrıdır. 60’lı yıllardan önce Bağlar semtinde bulunan bağ köşklerinde bir araya gelinir, herkes evinden bir şeyler getirir ve ‘velime’ yapıldı. Orada musiki icra edilirdi. Bu yapılan icranın herhangi bir ticari kaygısı, maddi getirisi yoktu. Amaç, sadece eserlerin unutulmaması ve kültürün devam ettirilmesi idi. Velime geceleri ilk olarak Kuşdili Köşkünün sahibi Hazım Özbaylar tarafından yapıldı. Bu gecede Celal Güzelses’in de öğretisiyle şimdiki Diyarbakır müzisyenleri gelişmiştir. Celal Güzelses her usulden türkülerini büyük ustalıklarla icra ederdi. Onun izinden giden çok az müzisyen kalmıştır. Yoldaş, Velime Gecelerinde kullanılan ve Diyarbakır’ da özel adlarla ifade edilen makamlar şu şekilde sıralamaktadır:

İbrahimi Makamı:	Uşşak, Hüseyni, Bayati, Muhayyer
Şirvani :	Hicaz (Hicaz ailesi), Arazbar
Beşiri:	Mahur, Rast, Acem Aşiran
Nevruz:	Karciğar (Değişen Seyirde)
Muhaliif:	Hüzzam, Segah
Minare Uşağı:	Uşşak (Değişen Seyirde)
Cembelli:	Hüseyni(Değişen Seyirde)
Kelenderi:	Saba
Kesik:	Nikriz

Yöresel olarak adlandırılan makamların günümüzde müzisyenler tarafından kullanılmıyor, sadece yöre mahalli sanatçıları makamları bu şekilde adlandırılırlar. Diyarbakır Velime

Gecelerinde musiki icrasında türkülerin okuma sırasının olmadığı yalnızca makam sırasının bulunduğu görülmektedir. Repertuarda bulunan en güzel örnekler bu gecede okunmaktadır.

Tablo 2. Velime Gecesinde Seslendirilen Türkülere Ait Tablo

Sıra No	Makam Adı	Okunan Türküler
1.	“Diyarbakır Divan Peşrevi Çalınır, İbrahimi makamı ile devam edilir, Muhayyere geçmeden Diyarbakır Divanı okunur.	
2.	İbrahimi makamı (Uşşak-Hüseyni-Muhayyer)	Uşşak eserler Arpa Orağa Geldi Yaradan kan Akıyor Yaradan- Cembelli Maya Odasına Vardım Kahve Pişirir Fincanın Etrafı Yeşil Böyle Bağlar-Uşşak Maya Dağda Harman Olur Mu? Hamaylı Boynundayım Ak Çuha Kara Çuha Oy Milliye Milliye Dağlara Lale Düştü Nare Esbap Yıkıyor Çay İçinde Kum Çeker
3.	Hüseyni' ye Geçiş	Kar mı Yağmış Diyarbakır' ın Dağına- Hüseyni Maya Kaladan Kalaya Ekerler Darı Sen Gideli Üç Gün Kaldı Bayrama El Ele Ver GidahPirothanaya Deli Gönül Melul Olup Ağlama-Hüseyni Maya Ağlama Yar Ağlama Dağda Duman Yeri Var-Hüseyni maya Çar Attım Şeş Oynadım Biner Paytona Gider Seyrana Evlerinin Önü Kavak-Hüseyni Ağıt Neylem Köşkü Sarayı Kurbanım Kurbanım Estir Güzelim Estir Bir Çeketİsterem Beli Dar Ola Karanfilsin Tarçınsın Karanfil Eker Misin? Başındaki Puşu Mudur? Az Kaldı Bayram Ola Mardin Kapı Şen Olur Diyarbakır Dört Kapı Karpuz Kestim Yiyeyim Eyvanda Yatan Oğlan
4.	DİYARBAKIR DİVANI	Buy-i Vahdet Almışam -Diyarbakır Divanı

	(Buy-i Vahdet Almışam) Muhayyer' e Geçiş	Yaş Destanı-Koşma Yüksek Minarede Kandiller Yanar Garibem Bu Vatanda Su İçtim Udum Udum Kara Gözler- Muhayyer Uzun Hava Üç Kardeşlik Gettik Geyik Avına Karşımda Durdun Yeter Kerpiç Kerpiç Üstüne Kurdum Binayı Silmedin Gözyaşını- İbrahimi Divanı Evlerinin Direği Dedi Adil Efendim Gel Kıyma Bana Güzellikte Üç Şey Vardır Sevilir Coşkun Sular Ne Bulanık Kırklar Dağını Düzü Gül Ektim EvelekEvelek-Muhayyer Hoyrat Ben-u Sene Gideyim Haram Sudan Atladım Hele Yar Zalım Yar Eminem Oturmuş Çorap Örüyor- Muhayyer Hoyrat Aydoğar Sini Sini
5.	MUHALİF MAKAMI (Hüz- zam- Segah)	Çay İçinde Düğme TaşBahçede Yeşil Hıyar Visalinde Bu Şeb- Muhalif Gazel Acem Güzeli Çayın Öte Yüzünde Daldalanım Bilmeden Kapın Çaldım Yaradan Var-Muhalif Hoyrat Suya Gider Diyarbakır Berber Türküsü İndim Havuz Başına
6.	NEVRUZ MAKAMI	Ben şehid-i Badeyim Sana Dıl Verdim İse
7.	KÜRDİ MAKAMI	İki de Keklik Bir Derede Ötüyor
8.	BEŞİRİ MAKAMI	Ateşi Ruhların Yaktı Şu Gönümünü Meclisinde Mail Oldum Ben Bir Kaşı Karaya Bende Yetim- Beşiri Hoyrat Benim Yarım Yaramazdır Yaramaz Mizacın Telini Saçmışsan Başa Bağdadın Hamamları
9.	ŞİRVANİ MAKAMI (Hicaz)	Arkadaşlar Benim Derdim Yeğindir Bu Dere Buz Bağlamış-Şirvani Arazbar Aşk Kalbimde Yer Almış Yenikapıdan Atlılar O Yarimin Damından Hoplayamadım Aldı ZihriTiğine- Hicaz Gazel Bögün Bern Yarı Gördüm- Şirvani Arazbar EsfeliDuman Almış- Şirvani Arazbar

		Karşiki Dağlar Dumanından Bükülür- Şirvani Maya Esmerim Biçim Biçim Esti Baharın Nesimi
10.	KESİK MAKAMI (Nikriz)	Bahar Olur Yeşillenir Bu Bağlar Karşiki Dağlar Beyazlara Bürünmüş Kırmızı Gül Goncasını bağlarla Deste
11.	KARCIĞAR MAKAMI	Yeni de Kapının Yokuşu Vallahi O Yardır
12.	SABA MAKAMI	Vardım Yarın Bahçesine Dermen Aramam Derdime Gözyaşımı Silmem Bu Dere Baştan Başa Yeşil Yaprak Arasında Hangi Bağın Bağbanısan (Gazeli) Sofrada Bugün Elinde Tabla

Tablo 2: Velime Gecesinde İcra edilen Türküler ve Makamlar

Atalay: Velime gecelerinde önce Klasik Türk müziği ile icra başlardı. Diyarbakır ve Elazığ' da klasik Türk müziğinin mahallileşmesi süreci dediğimiz bir süreç yaşamıştır. Sanat müziğinde kullanılan makamlardan çok kullanılmıştır. Halk müziğinde genel olarak kullanılan ayak terimi bu yörede kullanılmamış onun yerine hüseyni şarkı, hüseyni türkü gibi makamsal ifadeler kullanılmıştır. Sanat müziğiyle başladıktan sonra Diyarbakır peşrevi ya da Diyarbakır Divanı ile devam eder. Uşşak-Hüseyni- Muhayyer ile başlar. Bu makamda seyir eden hareketli türküler okunur. Arada diğer makamlara geçkiler yapılarak türküler okunurdu. Bu müzik şöleni saatlerce sürerdi.

Turğa: Musiki icrası sırasında türkülerin okunmasına yönelik belli bir sıra gözetilirdi. Türkülerin makamsal geçkilerine dikkat edilir. Örneğin geceye Uşşak eserlerle başlanır ardından Hicaz eserlerle devam eder sabaha karşı da Saba eserler seslendirilip geceye son verilir.

Elde edilen bilgilere göre Diyarbakır musikisinin temelini Sanat Müziği olduğu, eserlerinde saz ve söz ezgilerinin farklılık taşıdığı, eserlerin bünyesinde bütün usüllere yer verildiği, makamsal olarak zengin bir yapıya sahip olduğu, seslendirilen türkülerin belli bir makam sırasına göre icra edildiği, kullanılan makamların da yöresel adlarla ifade edildiği görülmektedir.

4. Velime gecelerini hangi mekanlarda yapılırdı? Sorusuna Verilen Cevaplardan Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Yoldaş: Velime Gecelerinin yapıldığı sabit bir mekan yoktu. Ama ağırlıklı olarak Kuşdili Köşkünde yapılırdı.

Atalay : Velime geceleri genellikle Kuşdili, Erdebil, Gazi Köşklerinde, Bağ evlerinde, Diyarbakır' ın avlulu evlerinde yapılırdı. Sabit bir yeri yoktu.

Turğa : Sabit bir mekanın olduğu söylenemezdi. Dönüşümlü olarak uygun bulunan avlulu, geniş evler tercih edilirdi.

Elde edilen bilgilere göre "Velime Gecelerinin", yapıldığı sabit bir mekanın olmadığı ama genelde avlulu evlerde, kalabalık topluluğun rahatça yer alabilmesi amacıyla büyük ve tarihi

köşlerde yapıldığı görülmektedir. Yapıldığı mekanların Kuşdili Köşkü, Erdebil Köşkü, Gazi Köşkü, Bağ Evlerinde, Diyarbakır' ın avlulu evleri olduğu söylenebilir.

Velime Gecelerinin Yapıldığı Mekânlar

Fotoğraf 1: Erdebil (Ber-Der-i Pir) Köşkü

Fotoğraf 2: Geniş Avlulu Eyvanlı Diyarbakır Evi

Fotoğraf 3: Gazi Köşkü (Seman Köşkü)

Fotoğraf 4: Bağ Evi

5. "Günümüzde Velime Gecelerinin yapılmama nedenleri nelerdir?" Sorusuna Verilen Cevaplardan Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Yoldaş: Diyarbakır'da yapılan en son Velime gecesinin 2005 yılında, benim de sazımla eşlik ettiğim gecede Ferid Pamukçu, Hüsnü İpekçi, Şeref Değer, İbrahim Macit, Şehmus Nas, Kadir Bayram, Erkan Yoldaş, Diyarbakır Musikisini Yaşatma Derneği üyeleriyle gerçekleştirdik. Ondan sonraki süreçte bu gece geleneğe uygun olarak bir daha yapılmadı. Artık günümüzde birçok köşkün ticari merkeze dönüştürülmesinden, bağ evlerinin yıkılmasından dolayı bu özel gecenin yapılabileceği mekân sıkıntısı bulunmaktadır.

Fotoğraf 5: En son 2005 yılında yapılan Velime Gecesi

Atalay: Velime gecelerinde gönüllülük esastı. Herhangi bir karşılık beklemeden insanlar bu geceye katılırdı. Tek amaç kültürü devam ettirmek. Ama günümüzde herkesin maddi bir beklenti içine girmesi, hayat koşulları derken bu geleneğin yapılmasında aksaklıklar çıktı. Ve günümüzde de artık icra edilmemeye başlandı.

Turğa: Diyarbakır, aldığı göçlerden dolayı kültürel olarak birçok değişikliğe maruz

kaldı. Örneğin Diyarbakır halk oyunlarında artık Bingöl halk oyunları hakim. Diyarbakır musikisinde ise eski mahalli icracıların yorumladığı eserlerden ziyade daha çok talep gören türküler okunmakta, böyle olunca da kültür gitgide yok olmaktadır. Yapılan çalışmaların maddi destek görmeyişinden dolayı artık bu tür çalışmalar yapılamamaktadır. TRT bünyesinde faaliyet gösteren ve çoğu Diyarbakırlı gençlerden oluşan 'Mahalli İcra Ekibi' haftanın bir günü çalışma yürütüyor olsa da böylesine geniş bir kültürü yaşatmak ve yaymak için yapılan çalışmaların yeterli olmadığını düşünmekteyim. Özverili bir şekilde kültürümüzü devam ettirmeye gayret eden grubun TRT bünyesinde kadrolaştırılarak, kurumun çatısı altına alınması gerekmektedir. Diyarbakır Kültür Turizm Müdürlüğü bünyesinde Klasik Türk Musikisi korosunun olup Türk Halk Müziği korosunun olmayışından dolayı da yörede hakim olan müzik türlerinin tam olarak icra edilemeyişi de ayrı bir sebep olarak gösterebiliriz

Elde edilen bilgilere göre "Velime Gecelerinin", günümüzde icra edilmemesinin sebepleri arasında; birçok köşkün ticari merkeze dönüştürülmesi, bağ evlerinin yıkılması ve buna bağlı olarak bu özel gecenin yapılabileceği mekân sıkıntısının yaşanması gösterilebilir. Bununla birlikte; Kültürü devam ettirmek amaçlı gönüllülük esasıyla yapılan bu gecede, insanların maddi beklenti içerisine girmeleri herhangi bir kurum tarafından destek görmemesi de bu geleneğin yok olmasına sebep olarak gösterilebilir.

6. "Velime gecelerini günümüzde tekrar hayata geçirmek için neler yapılmalıdır?" Sorusuna Verilen Cevaplardan Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Yoldaş: Diyarbakır Musikisini Araştırma Merkezi Kurularak bu yörenin müziklerinin arşivlenmesi ve korunması sağlanabilir.

Diyarbakır'da bir mekân oluşturulup orda Diyarbakır Musikisi ile ilgili eğitim verilebilir. Haftada ya da ayda bir gün o kültürü gençlere tanıtmak ve o günü yaşatmak adına mahalli icracılar misafir edilerek Velime geceleri yapılabilir.

Atalay: Müzik eğitimi verilen üniversitelerde "yörelere musiki gelenekleri" başlıklı bir ders koyularak o yörelere musiki gelenekleri, icraları, yapılaş nedenleri ayrıntılı olarak işlenerek, icraya dönüştürülebilir.

Üniversitelerde yapılan kongrelerde, sempozyumlarda o yörenin mahalli icracılarına söz verilerek kendilerini ifade etmelerine olanak sağlanabilir.

Müzik anlamında bu geceyi yaşatmak için tecrübeli insanların bilgi ve birikimlerinden faydalanarak, işin bir de bilimsel yönünü yapan akademisyenlerle bir araya gelerek, usta-çırak ilişkisini bilimsellikte uygulamaya çalışılabilir.

Turğa: Geleneklerin devam ettirilmesi için devlet desteği sağlanabilir. Bir kurum çatısı altında "mahalli icra" ile ilgili bir alan oluşturulup gençlerin yetiştirilmesine olanak sağlanabilir.

Elde edilen bilgilere göre Velime gecelerini tekrar hayata geçirmek için yapılabilecek uygulamaların belirtildiği, önemli bir geleneğin yok olmaması ve nesilden nesile aktarılıp yaşatılması için çaba harcanması gerektiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmada, Diyarbakır'ın unutulmuş yöresel bir kültür ögesi olan "Velime Geceleri", geleceğinden bahsedilmiştir. Dini, siyasi, kültürel ve tarihi tartışmaların yapıldığı; geceye katılan kişilerin maddi güçlerine, mevkilerine göre değerlendirilmediği; herkesin eşit tutulduğu; ihtiyaç sahibi olan ailelerin tespit edilip yardım edilmesi kararlarının alındığı; sosyal işlevinin yanı sıra yörenin musiki icrasının gerçekleştiği meclis olarak ifade edildiği,

Diyarbakır musikisinin temelini Sanat Müziği olduğu, eserlerinde saz ve söz ezgilerinin farklılık taşıdığı, eserlerin bünyesinde bütün usüllere yer verildiği, makamsal olarak zengin bir yapıya sahip olduğu, seslendirilen türkülerin belli bir makam sırasına göre icra edildiği, kullanılan makamların da yöresel adlarla ifade edildiği,

"Velime Gecelerinin", yapıldığı sabit bir mekanın olmadığı ama genelde avlulu evlerde, kalabalık topluluğun rahatça yer alabilmesi amacıyla büyük ve tarihi özelliğe sahip olan Kuşdili Köşkü, Erdebil Köşkü, Gazi Köşkü, Bağ Evi ve Diyarbakır'ın avlulu evlerinde yapıldığı,

"Velime Gecelerinin", günümüzde icra edilmemesinin sebepleri arasında; birçok köşkün ticari merkeze dönüştürülmesi, bağ evlerinin yıkılması ve buna bağlı olarak bu özel gecenin yapılabileceği mekân sıkıntısının yaşanması bununla birlikte; kültürü devam ettirmek için gönüllülük esasıyla yapılan bu gecede, insanların maddi beklenti içerisine girmeleri herhangi bir kurum tarafından destek görmemesi de bu geleneğin yok olmasına sebep olarak gösterildiği, tespit edilmiştir.

Yörede yaşayan halk için önemli bir kültürel ve sosyal dayanışma etkinliği olan Velime gecelerinin, günümüzde de tekrar hayata geçirilerek nesilden nesile aktarılması, bu kültürel faaliyetin devamının sağlanması gerektiği, gecenin Diyarbakır musiki geleneğinin devamlılığının, notaya alınmamış eserlerin usta-çırak ilişkisiyle doğru bir şekilde aktarımının sağlanması açısından da bu gecenin büyük bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Diyarbakır musiki geleneğinin doğru bir şekilde, usta-çırak ilişkisiyle devamlılığının sağlanması için bu geleneksel gecenin düzenli olarak yapılması,

Bölgede aktif olarak radyo ve tv yayını yapan TRT'nin bu geleneği yaşatması ve yayması için programlar yapması,

Diyarbakır'a özgü gelenekleri devam ettirmek ve yaymak adına tarihi bir mekanın bu gibi çalışmalar için tahsis edilmesi,

Bölgede bulunan konservatuar ile iletişim halinde olarak, orda yetişen öğrencilerin Diyarbakır musiki kültürünü öğrenmeleri için ortaklaşa etkinliklerin yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

Atlı, S. (2018). Türkiye'de Geleneksel Sohbet Toplantıları Üzerine Bir Değerlendirme. *Milli Folklor*, 88-101.

Belediyesi, D. B. (1995). *Diyarbakır FDiyarbakır Halk Musikisi Üzerine İnceleme Folklorundan Esintiler Celal Güzelses*. Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.

Beysanoğlu. (1992). *Kültürümüzde Diyarbakır*. Ankara: San Matbaası.

Ekiz, D. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Anı

Giray, M. Z. (2010). Diyarbakır Musiki Folklorü. *Yüksek Lisans Tezi* . Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güldoğan, V. (2011). *Diyarbakır Kültürü*. Ankara: Kripto.

Güldoğan, V. (2011). *Diyarbakır Müziği ve Folkloru*. Ankara: Kripto.

Hancıoğlu, H. (2016). Gelenek Üzerine. *Journal of Turkish Language and Literature* , 175-188.

Küçükuncular, O. (2019). Dirbakır Müzik Kültürü ve Celal Güzelses' in TRT Repertuarındaki Eserlerine Yönelik Tespitler. *Yüksek Lisans Tezi* . Malatya: İnönü Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Martağan, S. (1991). Diyarbakır Türküleri. *Ziya Gökalp Dergisi* 64.Sayı , 291-313.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık

İnternet Kaynakları

“URL-1: <https://www.turkedebiyati.org/gelenek-nedir.html>. (Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2020)”.